

НАУЧНИ ТРУДОВЕ
на Университета по библиотекознание
и информационни технологии
Том 20
2022

PROCEEDINGS
of the University of Library Studies
and Information Technologies
Volume 20
2022

ЗА БУКВИТЕ
О ПИСМЕНОХЪ

**Изданието излиза с финансовата подкрепа
на Министерството на образованието и науката на Република България**

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Проф. д.ик.н. Стоян Денчев
Проф. д.н. Ирена Петева
Проф. д-р Мариела Модева
Проф. д-р Евгения Ковачева
Доц. д-р Диана Стоянова
Доц. д-р Веселин Чантов

EDITORIAL BOARD

Prof. DSc Stoyan Denchev
Prof. DSc Irena Peteva
Prof. Mariela Modeva, PhD
Prof. Evgenia Kovacheva, PhD
Assoc. Prof. Diana Stoyanova, PhD
Assoc. Prof. Veselin Chantov, PhD

**НАУЧНИ ТРУДОВЕ
на Университета
по библиотекознание
и информационни технологии**

Том 20, 2022

**PROCEEDINGS
of the University of Library Studies
and Information Technologies**

Volume 20, 2022

Академично издателство „За буквите – О писменехъ“
София * 2023 * Sofia

СЪДЪРЖАНИЕ

Студия

Александра Куманова. Sol Lucet Omnibus – слънцето свети за всички: Професор Александър Федотов (6.03.1956 – 30.10.2018) – Божият пратеник (Историографска студия).....9

Доклади

Александра Куманова. Информационният бум на ХХ в. – „Време да разхвърляш камъни“ – Библиосферата на ХХI в. – „Време да събираш камъни“ (Тодор Боров)32

Красимира Александрова, Бояна Минчева, Габриела Ангелова. Палимпсестите – проблеми на идентификацията, методология на проучването, съвременни методи за изследване.. 47

Събина Ефтимова. Публикационна активност на студентите от катедра „Библиотечни науки“ като елемент от реализирането на проект „Изследване на нагласите към терапевтичния потенциал на четенето в нетипични ситуации за индивида“ с договор № КП-06-Н45/2 от 30.11.2020 г..... 69

Йордан Дойков. Шелеровото схващане за самопознанието и идеиращата способност на човека. 89

Мила Кръстева. Влиянието на Стефан Панаретов върху развитието на българо-американските отношения (1914–1923)..... 96

Женя Иванова. Връзка между невербалната комуникация и удовлетвореността на клиентите в банковия сектор 105

Женя Иванова. Ролята на невербалната комуникация в межкултурните бизнес преговори..... 115

CONTENTS

Scientific Study

Alexandra Kumanova. Sol Lucet Omnibus – Sun Shines for One and All: Professor Alexander Fedotov (6.03.1956 – 30.10.2018) – God’s Messenger (Historiographic Study) 31

Reports

Alexandra Kumanova. The Information Blast of the XX c. – “A Time to Scatter Stones” – The Bibliosphere of the XXI c. – “A Time to Gather Them” (Todor Borov)..... 46

Krasimira Aleksandrova, Boyana Mincheva, Gabriela Angelova. The Palimpsests – Identification Problems, Research Methodology, Modern Research Methods Solutions 68

Sabina Eftimova. Publication Activity of the Students from the Department of Library Science as an Element of The Implementation of the Project Entitled “Study of Attitudes Towards The Therapeutic Potential of Reading in Atypical Situations for the Individual” With Contract No. Kp-06-H45/2 Dated 30.11.2020 87

Yordan Doykov. Scheller's Understanding of Man's Self-Knowledge and Ideas 95

Mila Krasteva. The Influence of Stephan Panaretov on the Development of Bulgarian-American Relations (1914–1923) 104

Zhenya Ivanova. Relationship Between Nonverbal Communication and Customer Satisfaction in the Banking Sector 114

Zhenya Ivanova. The role of the Nonverbal Communication in Cross Cultural Business Negotiations..... 124

Теодора Генова. Използването на аудиокнигите при деца със специални образователни потребности.....	126	Teodora Genova. Audiobooks Use for Children with Special Educational Needs.....	149
Теодора Генова. Автентичност на аудиокнигите като материали за преподаване на английски език и техники за използването им в класната стая.....	150	Teodora Genova. Audiobooks as Authentic Materials for Teaching English and Techniques for Using Them in the Classroom.....	161
Мюмюн Тахиров. Взаимодействието между природата и обществото.....	162	Mumun Tahirov. The Interaction Between Nature and Society	168
Десислава Димитрова. Опитът на велики управленци и стратегии, базиран на знанието.....	169	Dessislava Dimitrova. The Knowledge – Based Experience of Great Managers and Strategies Through the Centuries..	178
Десислава Димитрова. Разсъждения върху някои аспекти на лидерството по време на пандемия.....	179	Dessislava Dimitrova. Reflections on Some Aspects of Leadership During a Pandemic	185
Любомир Тодоров, Евгени Велев. Модели на организационно-управленско осигуряване на информационните процеси в институционалните, административни и обществени структури в системата на туризма в България.....	187	Lubomir Todorov, Evgeni Velev. Models of Organizational–Management Ensuring of Information Processes in Institutional, Administrative, and Public Structures in the Tourism System in Bulgaria.....	196
Любомир Тодоров. Концептуален модел за оптимизация на организацията и управлението на системата на транспорта в България в контекста на туризма и сигурността.....	197	Lubomir Todorov. Conceptual Model for Optimization of Organization and Management of the Transportation System in Bulgaria in the Context of Tourism and Security.....	207
Цветан Ташев. Лидери, започнали своя път от библиотеката	208	Tsvetan Tashev. Leaders Who Started their Path from the Library.....	214
Нено Димов. Консервативен поглед към теорията за глобалното затопляне	215	Neno Dimov. A Conservative View of the Theory of Global Warming.....	227
Нено Димов. Атомна енергия и ядрена сигурност	228	Neno Dimov. Nuclear Energy and Atomic Security	241
Васил Василев. Оценка на информационното осигуряване на ДКЦ. Оценка на информационното осигуряване: позиция на ръководството и персонала.....	242	Vasil Vasilev. Evaluation of the Information Provision of DCC. Evaluation of Information Provision: Standpoint of the Staff Management.....	254

Васил Василев. Информационни процеси и управление на данните в XII ДКЦ София ЕООД255

Хроника

Любов Йовинска, Ангел Георгиев, Иван Попов, Марияна Матова. За безсмъртието на духовната красота. XIX студентска научна конференция и изложба на УниБИТ с международно участие „Информация – естетика – красота“. Ден на Отворените врати на Университета по библиотекознание и информационни технологии (19.05.2023 г.)267

Росица Петрова-Василева, Ваня Аврамова. С художествено-документална изложба и творческа вечер с премиера на документалния филм „Животът, който исках да бъде поема“ в Сливен беше отбелязана 130-годишнината от рождението на Елисавета Багряна292

Рецензии

Инна Димитрова. За книгата на акад. Васил Николов „Българските азбуки“302

Инна Димитрова. За книгата на Матео Жагар „Въведение в глаголическата палеография“ .307

Vasil Vasilev. Information Processes and Data Management at 12th Diagnosis Conculc Center – Sofia LTD 266

Chronicles

Lyubov Yovinska, Angel Georgiev, Ivan Popov, Mariyana Matova. About the Immortality of the Spiritual Beauty. XIX Student Scientific Conference and Exhibition of ULSIT With International Participation Information – Aesthetics – Beauty. Day of the Open Doors of the University of Library Studies and Information Technologies (19.05.2023) 290

Rositsa Petrova-Vasileva, Vanya Avramova. The 130th Anniversary of the Birth of Elizabeth Bagryana was Celebrated in Sliven with an Art-documentary Exhibition and a Creative Evening with the Premiere of the Documentary Film “The Life that I Wanted to be a Poem” 301

Reviews

Inna Dimitrova. On the book by Academician Vasil Nikolov's “The Bulgarian Alphabets” 302

Inna Dimitrova. On the book “Introduction to Glagolitic Paleography” by Mateo Jagar 307

ПАЛИМПСЕСТИТЕ – ПРОБЛЕМИ НА ИДЕНТИФИКАЦИЯТА, МЕТОДОЛОГИЯ НА ПРОУЧВАНЕТО, СЪВРЕМЕННИ МЕТОДИ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ

Красимира Александрова, Бояна Минчева, Габриела Ангелова

Резюме: В статията се засягат въпроси, свързани с методологичната рамка при провеждането на интердисциплинарни изследвания на пергаментни ръкописи. Интердисциплинарният подход става все по-популярно средство в редица научни области, сред които спадаат палеографските изследвания на палимпсести. Новите технологични решения позволяват пълноценното изследване на палимпсестните слоеве, установяването на произхода и датирането на пергаментните ръкописи. Направен е преглед на проведените интердисциплинарни изследвания в България и чужбина. Дадени са научни описания на осемте установени палимпсеста, съхранявани в Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, седем от които са славянски, а един – арменски. Приведените данни дават представа относно цялостната археографска обработка на палимпсестите. В описанията е отразена и библиография на справочните издания и научните изследвания, свързани с конкретните паметници. В публикацията са споменати и други книгохранилища, в които са регистрирани славянски пергаментни ръкописи с богат изследователски потенциал.

Ключови думи: палимпсести, идентификация, интердисциплинарни изследвания, мултиспектрален анализ

Въведение

Определението на термина „палимпсест“ е кодифицирано в Речника на българския език, подготвен от Института за български език на БАН, като „старинен ръкопис на пергамент, от чиято повърхност е изстърган друг, предишен текст, обикн. без да бъде напълно унищожен“. Произходът на думата е от старогръцки *palímpsestos*, от *παλίν* + *ψαω* = „отново“ + „търкам“. Използвани поне двукратно, а в някои случаи и многократно през вековете, тези ръкописи носят много пластове история, култура и книжовност и разкриват връзки и взаимни влияния, останали все още неизяснени напълно за учените и изследователите от различните области на хуманитаристиката.

Пергаментът е един от най-старите материали за изписване

на текст. Исторически податки за употребата му намираме още у Херодот, който го споменава като материал за писане още от V век пр. Хр. Изместен е от хартията чак през XV век, когато обаче употребата му при изработването на луксозни кодекси и свитъци се запазва частично. За повече от 20 века съществуване ръкописите, изписани на пергамент, са преминали през редица изпитания на времето и обстоятелствата. Изтривани, измивани, разкъсвани, прекроявани, повторно изписвани и украсявани, те съхраняват историческите пътеки на книжовна и културна комуникация и възстановяват липсващи звена от миналото на човечеството.

Най-честата и напълно логична причина, която довежда до създаването на палимпсести, е загуба на актуалност на текста, изписан първоначално върху пергаментата. Това се наблюдава при текстовете, свързани с календарния цикъл при промяна на набора от паметни за светци, която настъпва при определени събития или през вековете (например при минеите)¹. Актуалността се губи и при замяната на езиковата система, която е в употреба за определената общност. Този процес е свързан основно с политически промени и се осъществява от грамотното население, което създава и/или употребява писмени паметници. При славянските ръкописи много често се наблюдава долен слой на гръцки език, което е резултат от историческия развой на културата и книжовността през вековете. Възможна причина за появата на палимпсест е и силна повреда на текста, предизвикана от механична, химическа, случайна или целенасочена външна намеса.

1. Интердисциплинарни проучвания върху палимпсестите

През 2007 г. интердисциплинарен екип от изследователи от Австрия в различни области на науката и техниката стартира проучване на палимпсестите в Синайския манастир „Св. Екатерина“, прилагайки методите на мултиспектралното заснемане, компютърна обработка и анализ на изображенията. Екипът определи основните области на проучване на палимпсестите – филология (в т.ч. палеография, кодикология, текстология и пр.), компютърни науки и химия.² Филолозите подбират и предлагат обектите на изследване, ръководят работата, обсъждат с учените решения на техническите задачи и извършват филологическия анализ на изворите. Компютърните специалисти изследват изображения, заснети в няколко регистъра от спектъра между ултравиолетовата и инфрачервената светлина.³ Анализът на материала включва пергаментата, мастилата,

пигментите, оцветителите, материалите, използвани за скрепване на отделните части на кодексa. Микробиолозите се занимават с метагенома на пергаментa – ДНК на кожата, но също така и на микробиома – микроорганизмите, живеещи върху пергаментa – бактерии, гъби и вируси. Изследват се и изотопите в колагена на пергаментa. Реставраторите анализират резултатите и замерват рисковете от евентуална повреда на ръкописа.

Успехите на екипа от коментирания по-горе проект окуражават специалистите да продължат своята работа, като оптимизират методите и средствата на мултиспектралния анализ на ръкописите, и да подготвят научни издания, свързани с резултатите от техните проучвания. В периода 2007–2014 г. стартират още два подобни интердисциплинарни проекта, финансирани от Австрийския научен фонд (FWF).^{4,5}

Резултатите от комплексната съвместна работа на специалистите водят до конкретни факти, които отварят нови страници за изследователите, изясняват хипотези, внасят допълнителни уточнения и факти, откриват нови пластове и/или палимпсести.

През 2017 г. по линията на интердисциплинарен проект със заглавие „The Origin of the Glagolitic – Old Church Slavonic Manuscripts. An Interdisciplinary Investigation Accompanied by Editions“, финансиран отново от Австрийския научен фонд (FWF), експерти от Междууниверситетския център за анализ на изображенията и материалите от културното наследство (СИМА) във Виена изследваха глаголическата традиция от X–XI/XII в. в съпоставка с ранната кирилска традиция. В България обект на научен интерес бяха следните паметници: от Националната библиотека – Енински апостол (НБКМ 1144, 39 л.); от Централна библиотека на БАН – Кодов триоден фрагмент (АБАН 37, 1 л.) и Битолски триод (АБАН 38, 101 л.); от Пловдивската народна библиотека, 25(62) Слепченски апостол, втора половина на XII в. и 7(234) Кюстендилски палимпсест, края на XII в. Те бяха подложени на проучване чрез прилагане на неинвазивни аналитични методи, включително рентгенов флуоресцентен анализ (XRF) и инфрачервена спектrophотометрия с трансформация на Фурие в режим на отражение (rFTIR). Екипът излезе с поредица от публикации на различни езици и с интердисциплинарно научно издание на Енинския апостол с висока научна стойност, което включва всички методи и принципи, заложи в работата на специалистите.⁶

През 2021 г. бе спечелен международен българо-австрийски научен проект КП-06-Н60/9, финансиран от ФНИ към МОН, със

заглавие „Интердисциплинарни методи и средства за изследване на ръкописни паметници“. Екипът, състоящ се от специалисти и изследователи в различни области на хуманитаристиката, техническите и компютърни науки и химията, си постави като начална задача подбор и каталогизиране на палимпсестите, съхранявани в НБКМ. Паралелно с подбора бе планирано заснемане на ръкописите със съответната техника, позволяваща последващ мултиспектрален анализ на долните слоеве. То стартира на територията на Националната библиотека в определено за целта помещение.

2. Палимпсести, запазени в Националната библиотека на България

В Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ са регистрирани 183 ръкописа/фрагмента, изписани върху пергамент. Най-голяма част от тях са славянските – 149 регистрационни единици. Следват 25 гръцки пергаментни ръкописа (фрагменти), сред които не са открити палимпсестни слоеве⁷. Върху пергамент са изписани още: 5 ръкописа на иврит, по един арменски, италиански, латински и румънски ръкопис. От общото количество само 8 са доказани палимпсести. Сред тях 7 са славянски (според горния слой на текста), а един е арменски. По-долу следва общо представяне на палимпсестите с регистрираните до този момент палеографско-кодинологически и текстологични характеристики, както и библиография на отразяването им в описи, каталози и научни изследвания, свързани с тях:

1. NBKM 26

Title: Евангелие изборно

Dating: XIII в., първа половина – средата

Material: пергамент, палимпсест

Leaves number: 2 ll.

Dimensions: 240 x 165

Ink: тъмнокафяво мастило на основния текст, киновар на рубриките

Hand: полуустав, 2 мм, наклонено вдясно писмо, 32 реда на страница; долният слой е изписан с гръцки минускул – нечетлив; една ръка

Orthography: едноеров (предимно Ъ), едноюсов правопис с преобладаваща малка носовка

Language of the upper layer: старобългарски

Decoration: лентовидна заставка-разделител на л. 1а; коленчати инициали на л. 1а, 2а; двойноконтурни инициали на л. 1б, 2б

Contents: фрагмент от Изборно евангелие с четива от месецослова; л. 1а – 25.IX, Памет на труса (земетръса), Лук. 8:22–25; Месец октомври – начало на октомврийските четива; л. 1б–2а – [3.X?] Евангелие на мъки (Страстно евангелие), в този ден Дио[нисий Ареопагит], Мат. 13:45–54.1; 13.X. Трофим и Карп, Мат. 7:12–21; л. 2а–2б – 19.X. св. Иоан [Рилски], Лук. 6:17–23.1, едно от най-ранните упоменавания на светеца в евангелски календар; л. 2б – 23.X, св. апл Яков, брат Господен, Мат. 10:24–32 (без край); препратки са дадени за паметите: [23.IX] Зачатие на Иоан Кръстител, 24.IX първомчца Текла, 26.IX Успение (Преставление) на Иоан Богослов, 30.IX свцмчк Григорий, 1.X св. Домнин и Арета, и Роман Певец, в същия ден св. Ананий, [2.X] св. [Ки]приан и Юстина, 5.X св. Мчк Мамелх, 6.X апл Тома, 7.X св. Сергей и Вакх, и памет на Зосим, 14.X св. мчци Азарий, Гервасий, Протасий и Келсий, 18.X – без посочена памет.

Binding: без подвързия

Bibliography on inventories and catalogs: Цонев, Б. Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София. [Т.1.] София: Нар. библ., 1910, 26–27; Христова, Б. и др. Български ръкописи от XI до XVIII в., запазени в България. Своден каталог. 1. София : Нар. библ., 1982, 25, № 13.

Bibliography on studies: Дограмаджиева, Екатерина. Озаглавяването на Неделните дни в ранните славянски евангелски календари. *Palaeobulgarica* 2 (1998) 3–13 (12); Дограмаджиева, Екатерина. Синаксарните четива в ранните славянски евангелски ръкописи. *Palaeobulgarica* 1 (2000), 3–40 (5, 37); Дограмаджиева, Екатерина. Месецословните четива в славянските ръкописни евангелия (X–XVII в.). *Кирило-Методиевски студии. Кирило-Методиевското културно наследство и националната идентичност*. 19 (2010), 5–552 (9–86); Мусакова, Елисавета. Кюстендилското изборно евангелие. *Известия на Исторически музей Кюстендил*, 2006 г. т. XIV (2007), 65–72; Мусакова, Елисавета. Фрагменти от изборни евангелия в сбирката на Народната библиотека. *Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“, Център за славяно-византийски проучвания „И. Дуйчев“*. Т. 96 (15) (2011), 421–428.

Shelfmark: NBKM 26

Digital access: <http://digilib.nationallibrary.bg:8082/show-sr?id=5>

2. NBKM 203

Title: Триод постен

Dating: XIII в., първа половина

Material: пергамент, палимпсест

Leaves number: 36 л., фрагмент

Dimensions: 250 x 180 мм

Ink: тъмнокафяво мастило за основния текст, червено за заглавия и заглавни букви

Hand: среден устав, на някои листове долният слой е изписан с по-стар гръцки текст; две ръце

Orthography: едноеров (Ъ), двуюсов правопис

Language of the upper layer: старобългарски

Decoration: геометрични инициали, оцветени в червено и черно

Contents: съдържа част от службата за сряда на 5-а седмица на Поста, включваща и девета песен от трипеснеца на Константин Преславски; по-старият кирилски пласт от палимпсеста също съдържа химнографски материал – част от богородични тропари; гръцкият долен слой съдържа части от Свещения флорилегий на Йоан Дамаскин; вж. и фрагментите НБКМ 1157 и НБКМ 1378.

Binding: без подвързия

Bibliography on inventories and catalogs: Цонев, Б. Опис на ръкописите и старопечатните книги на Софийската народна библиотека. [Т. 1.] София: Нар. библ., 1910, 135; Христова, Б., Д. Караджова, А. Икономова. Български ръкописи от XI–XVIII в., запазени в България. Своден каталог. Т. 1. София, 1982, 26, № 17.

Bibliography on studies: Бояджиев, Андрей. Житието на св. Кондрат – първоначалната история на неговия славянски текст и развитието на старобългарската правописна система с голям ер. *Кирило-Методиевски студии*. 10, София: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“, 1995, 46–81 (48, 53, 56); Гетов, Доротея. Шест славяно-гръцки палимпсестни фрагмента. *Пъние мало Георгию*: сб. в чест на 65-годишнината на проф. д-р Георги Попов. София: Изд. център „Боян Пенев“, 2010, 542; Кендерова, Стоянка. ДАПИС – един успешно приключил проект. *Библиотека*. XVI, № 1 (2009), 5–9 (6); Койчева, Регина. Старобългарското песенно творчество от IX век: опит за хронология. *Преславска книжовна школа*. Т. 14. Научен център „Преславска книжовна школа“. Шумен: Фабер, 2014, 373–389 (376); Маршева, Лариса. Трудные места из Великого покаянного канона прп. Андрея Критского на церковнославянском языке (варианты чтения на примере песни 1). *Русская речь*, № 5, 2019. 93–106. (96); Мирчева, Бойка. Опис на преписите на славянските извори за Кирил и Методий и техните ученици. *Кирило-Методиевски студии*. Кн. 23, Кирило-Методиевски извори. Т. 2. София: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“, 2014, 5–416 (168); Мирчева, Елка. Редки лексеми в

старобългарските писмени паметници. *Сборник доклади и материали от заключителната конференция по проекта „Информатика, граматика, лексикография“*. София: ГРАФИС. 2015, 164–170; **Попов**, Георги. Триоден фрагмент. *Кирило-Методиевска енциклопедия*. Т. 4, София: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“, 2003, 178–180 (179); **Попов**, Георги. Триодни произведения на Константин Преславски. *Кирило-Методиевски студии*. Кн. 2. София: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“, 1985, 9–722; **Момина**, Майя. Об одном фрагменте из болгарской рукописи XI–XII в. *Кирило-Методиевски студии*. Кн. 5. София: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“, 1988, 109–130; **Getov**, Dorotei. Six Slavo-Byzantine Palimpsest Fragments. *Medieval Bulgarian Art and Letters in a Byzantine Context*. Sofia: American Research Center in Sofia, 2017, 365–376. (371, 373); **Miščenko**, Žan. Abbreviations in four cyrillic codices of the 14 th century. *Polata knjigopisnaja*. An Information Bulletin Devoted to the Study of Early Slavic Books, Texts and Literatures, Nijmegen, № 27/28, 1995, 61–84. 61.

Shelfmark: NBKM 203

Б. Цонев отбелязва, че „като да е съставен от три различни ръкописи“

Digital access: <http://digilib.nationallibrary.bg:8082/show-sr?id=16>

3. NBKM 880

Title: Апостол избран

Scribe: Драгота и др.

Dating: XIII в., началото

Material: пергамент, палимпсест

Leaves number: 159 л.

Dimensions: 155/160 x 125 мм

Ink: черно и кафяво мастило при двамата основни писачи, киновар за рубриците и инициалите

Hand: наклонен вдясно делови кирилски устав с архаични елементи; долният слой е изписан с гръцки минускул и по-стар кирилски устав; две основни ръце и трета ръка, изписала малки части от ръкописа

Orthography: едноеров (само Ъ), двуюсов (преобладава голямата носовка)

Language of the upper layer: старобългарски

Decoration: плетенични заставки на л. 3а и л. 26б; геометрични и плетенични инициали на всяко четиво

Contents: съдържа кратък избран апостол с антифони, прокимени и тропари пред всяко четиво; месецослов със славянските

имена на месеците; под дата 14. II тропар на св. Кирил Философ

Binding: автентична; не по-късна от XIV в.; дъски с кожа; ребрата на капаците са прави, 1 закопчалка, много слаби следи от орнаментика върху кожата

Postscript: бележка на л. 153а от писача Драгота

Inscriptions: по-късни приписки на л. 1б, 2а от раб божи Яков? и др.

Bibliography on inventories and catalogs: Стоянов, М., Хр. Кодов. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 3. София, 1964, 52–53; Христова, Б. и др. Български ръкописи от XI до XVIII век, запазени в България. 1. София, 1982, 23, № 10.

Bibliography on studies: Андреев, Христо. Addenda et corrigenda към проучванията на три Кирилски надписа от Драгалевския манастир „Св. Богородица Витошка“ и Погановския манастир „Св. Йоан Богослов“. *Palaeobulgarica*, 3, 2013. София, 25–59 (48, 53, 54, 57); Велчева, Боряна. Към среднобългарската палеография (ръкопис № 1/12 от библиотеката на Рилския манастир). *Palaeobulgarica*, 3, 1977, 13–32 (16); Георгиевски, Михајло. Македонското книжевно наследство од XI до XVIII век. *Преглед*. Скопје, 1979. 241 (39); Гетов, Доротей. Шест славяно-гръцки палимпсестни фрагмента. *Пъние мало Георгию*: сб. в чест на 65-годишнината на проф. д-р Георги Попов. София: Изд. център „Боян Пенев“, 2010, 537–546; Джурова, Аксиния. Орнаменталните стилове в ръкописната книга на Втората българска държава. *Славянска палеография и дипломатика*: доклади и съобщения от Семинара по славянска палеография и дипломатика, София, септември 1979 = *Paleographie et diplomatique slaves : rapports et communications du Seminaire de paleographie et diplomatique slaves, septembre 1979, Sofia*. София: Междунар. информ. център върху изворите по история на Балканите и Средиземноморието 1980, 1, 203–212 (208); Джурова, Аксиния. 1000 години българска ръкописна книга : орнамент и миниатюра. София, 1981, 144 (39); Джурова, Аксиния. Въведение в славянската кодикология: Византийският кодекс и рецепцията му сред славяните. София: Сибал, 1997, 416 (94, 98, 99); Димитрова, Маргарет. Ценно изследване за Апостола. *Palaeobulgarica*. 1, 2006, София, 103–108 (103); Дограмаджиева, Екатерина. Състав на славянските ръкописни четвороевангелия. *Palaeobulgarica*. 4. 1993. София: 16–21 (20); Желязкова, Веселка. Тропарите в състава на Простия пролог. *Palaeobulgarica*. 1. 1995. София, 78–90 (83); Йов-

чева, Мария. „Руските“ памети в Асеманиевото евангелие и Охридския апостол. *Нестъ ученикъ...*: сб. в чест на проф. дфн Иван Добрев. София, 2005, 220–237; **Коцева**, Елена, Ивона Карачорова, Асен Атанасов. Некоторые особенности славянских псалтырей на материале XI – XVI вв. *Polata knigopisnaja. An Information Bulletin Devoted to the Study of Early Slavic Books, Texts and Literatures*, Nijmegen, № 14/15, 1985, 25–75 (27); **Коцева**, Елена, Асен Атанасов. Цариградският месецослов от X в. и календари в български писмени паметници. *Хиляда и осемдесет год. от смъртта на св. Наум Охридски*. София: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“, 1993, 214–241; **Коцева**, Елена. Един уникален кирилски ръкопис от сбирката на Народната библиотека – апостол № 882. *Библиотеката – минало и настояще*: юбилеен сборник, посветен на 125-годишнината на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. София: Нар. библиотека, 2005, 187–195 (187, 190); **Кувев**, Кую. Съдбата на старобългарските ръкописи през вековете. София: Наука и изкуство. 1979, 224 (109); **Кувев**, Кую. Съдбата на старобългарската ръкописна книга през вековете. (2-ро прераб. и доп. изд.). София: Наука и изкуство, 288 (150); **Мусакова**, Елисавета. Кодикологични бележки за Струмишкия апостол (Прага, Народен музей IXE 25). *Slavia : časopis pro slovanskou filologii*. Т. 68 (1), 1999, 229–234 (232); **Петков**, Петко, **Искра** Христова. Текстологични и лексикални наблюдения над ръкопис 880 от НБКМ. *Медиевистика и културна антропология*: сб. в чест на 40-годишната творческа дейност на проф. Донка Петканова. София: Мнемозина, 1998. 442–451; **Петков**, Петко, Искра Христова-Шомова. Драготин апостол: български ръкопис от XII–XIII век. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2019. 480; **Райков**, Божидар, Христова, Боряна. Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. *Кирило-Методиевска енциклопедия*. Т. 2, 1995. София: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“, 793–795 (794); **Райков**, Божидар, Боряна Христова. Текстологични наблюдения върху ранната служба на Константин Философ – Кирил. *Известия на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“*. Т. XXII. София: Нар. библ. 1996, 9–18 (13); **Темчин**, Сергей. Типы православного славянского богослужения в XI–XIII веках в связи со структурными разновидностями служебного Евангелия и иных литургических книг. *Slavia : časopis pro slovanskou filologii*. Т. 68 (2), 1999, 191–211 (207); **Тиханова-Ангушева**, Аделина, Христова-Шомова, Искра. Образи и фигури в риторични и химнографски творби за св. Петър и Павел, представени в славянската традиция.

Palaeobulgarica. XXXVI (4), 2012. София, 18–38 (21); **Томова**, Елена. Кирило-методиевски четения в Софийския университет. *Palaeobulgarica*. XIV (4), 1990. София, 119–121 (121); **Христова**, Искра. Наблюдения над ръкопис № 508 от сбирката на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. *Palaeobulgarica*. XVII (2), 1993. София, 90–98 (96); **Христова**, Искра. Тропарите в Енинския апостол. *Palaeobulgarica*. XVIII (4), 1994. София, 86–102 (86); **Христова**, Искра. Изборни евангелия и апостоли от XVI в. *Българският шестнадесети век* : сб. с доклади за българската обща и културна история през XVI век. София, 17–20. X. 1994. София: Нар. библиотека, 1996, 730 (319); **Христова**, Искра. Атонска редакция на Апостола. *Palaeobulgarica*. XXVII (1), 2003. София, 11–36 (33); **Христова-Шомова**, Искра. Службният апостол в славянската ръкописна традиция. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2004, 831 с. (28–29, 750–751 и др.); **Христова-Шомова**, Искра. Кирилло-Мефодиевският превод Апостола и его редакции. *Slavia časopis pro slovanskou filologii*. Т. 68 (1), 1999, 213–228 (214–216 и др.); **Христова-Шомова**, Искра. Службите за св. Климент Римски в славянските минеи. *Богослужебните книги – познати и непознати*: материали от научната конференция „Методологически проблеми по описанието на богослужебните книги“. София: фонд. „Покров Богородичен“, 2008, 241–265 (260); **Христова-Шомова**, Искра. Един старобългарски празничен миней (кирилската палимпсестна част на апостол № 880 от НБКМ). – *Palaeobulgarica*, XXXIII (2), 2009, 16–38; **Христова-Шомова**, Искра. Службата за св. Теодор Тирон в старобългарския Драготин миней. *Български език*. 57 (2), 2010, 17–38; **Христова-Шомова**, Искра. Византийските синаксари и календарите на славянските апостоли. *Palaeobulgarica*. XXXIV (2), 2010. София, 5–41 (9); **Христова-Шомова**, Искра. Календарните указания на някои славянски апостоли и Византийските синаксари. *Palaeobulgarica*. XXXIV (2), 2010. София, с. 3–25 (3). **Христова-Шомова**, Искра. Службата за св. Ахил Лариски в Драготиния миней. В: *Beati Possidentes*: юбилеен сб., посветен на 60-годишнината на проф. дфн Боряна Христова. София : Нар. библиотека, 2012, 243–256; **Христова-Шомова**, Искра. *Драготин миней : български ръкопис от началото на XII в., запазен като палимпсест в Драготиния апостол (НБКМ 880)*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018, 751; **Bakker**, Michael, Johannes van der Tak. Collating Greek and Slavic Apostolos Manuscripts. *Palaeobulgarica*. XVIII (2), 1994. София, 32–49; **Djourova**, Aksinia.

Le manuscrit pendant le deuxième Royaume Bulgare (1185–1396). *Cyrrillomethodianum*, Thessaloniki, Association hellénique d'Etudes slaves. 1977, IV, 36–99. (52); **Getov**, Dorotei. Six Slavo-Byzantine Palimpsest Fragments. *Medieval Bulgarian Art and Letters in a Byzantine Context*. Sofia: American Research Center in Sofia, 2017, 365–376. (371, 373); **Ostapczuk**, Jerzy. Perykopy liturgiczne okresu po święcie Pięćdziesiątnicy w dwu serbskich apostołach–ewangeliarzach krótkich (Sv–17 i KM–512). *Rocznik teologiczny ChAT*. LIV, 2012, 1–2, 31–68 (44, бел. 70); **Vakareliyska**, Cynthia. Twin Serbian Menologies. *Die Welt der Slaven*. XLII, 1997, 137–149. (137, 148);

Deposited: през 1896 г. ръкописът е бил в сбирката на Найдено Геров в Пловдив, където го е видял Теодор Успенски; няма данни за постъпването в НБКМ.

Shelfmark: NBKM 880

Digital access: <http://digilib.nationallibrary.bg:8082/show-sr?id=32>

4. NBKM 1150

Title: Миней за м. януари

Dating: XIV в., краят

Material: 2 вида пергамент, палимпсест

Leaves number: 45 л. фрагмент

Dimensions: 280 x 210 мм; означение на колите с кирилски букви в долното поле на листа

Ink: заглавията и инициалите са писани с червено мастило

Hand: писмото в долния слой е изписано със стара кирилица, изключително едро, с височина 12 мм. Писмото в горния текст е обработен кирилски полуустав, по 21 р. на страница.

Orthography: двуеров, но непоследователен; наблюдава се често удвояване на гласни, особено в краесловието

Language of the upper layer: сръбска редакция на старобългарския език

Contents: съдържа части от службите за 5, 6 и 7 януари (Предпразненство на Богоявление, Богоявление и Ивановден).

Binding: без подвързия; в папка

Bibliography on inventories and catalogs: Стоянов, М., Хр. Кодов. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 4. София, 1971, 15.

Shelfmark: NBKM 1150

5. NBKM 1157

Title: Триод постен

Dating: XIII в., началото

Material: пергамент, палимпсест

Leaves number: 14 л.

Dimensions: 260 x 190 мм

Ink: кафяво мастило за основния текст, червено за инициали и заглавия

Hand: на горния слой едър старинен кирилски устав от една ръка, по 27 реда на страница; на долния слой личат следи от старо гръцко писмо.

Orthography: едноеров (Ъ), двуюсов правопис

Language of the upper layer: старобългарски

Decoration: геометрични инициали с плетенична или растителна украса

Contents: съдържа служби за IV седмица на Великия пост (Кръстопоклонна неделя); палимпсестът съдържа гръцки текст, части от Свещения флорилегий на Йоан Дамаскин; вж. и фрагментите НБКМ 203 и НБКМ 1378.

Bindings: без подвързия, в папка

Bibliography on inventories and catalogs: Стоянов, М., Хр. Кодов. Опис на славянските ръкописи в Софийската нар. библ. Т. 4. София, 1971, 18–19; Христова, Б., Д. Караджова, А. Икономова. Български ръкописи от XI до XVIII век, запазени в България. Своден каталог. Т. 1. София, 1982, 24, № 11.

Bibliography on studies: Гетов, Доротей. Шест славяно-гръцки палимпсестни фрагмента. В: *Пъние мало Георгию*: сб. в чест на 65-годишнината на проф. дфн Георги Попов. София: Изд. център „Боян Пенев“, 2010, 542; Кендерова, Стоянка. „ДАПИС – един успешно приключил проект. Библиотека. XVI, № 1 (2009), 5–9 (6); Попов, Георги. Триодни произведения на Константин Преславски. *Кирило-Методиевски студии*. Кн. 2. София, 1985. (31, 69, 72 и др.)“; Славеска, Лидија: Значењето на текстолошката споредба при определувањето на редакциските типови на јужнословенски триоди. *Реферати на македонските слависти за X меѓународен конгрес во Софија*, 1988. МАНУ, Скопје, 95–105. (98); Getov, Dorotei. Six Slavo-Byzantine Palimpsest Fragments. *Medieval Bulgarian Art and Letters in a Byzantine Context*. Sofia: American Research Center in Sofia, 2017, 365–376. (371, 373); Marti, Roland. Лѣтопись 5–20 august 1982, Sofia: Troisieme colloque d'ete consacre aux etudes vieux-Bulgares. *An Information Bulletin Devoted to the Study of Early Slavic Books, Texts and Literatures*. Nijmegen, № 8, 1983, 38–62; Miščenko, Žan. Abbreviations in four cyrillic codices of the 14 th century. *Полата књигописњая Polata knigopisnaja*. An

Information Bulletin Devoted to the Study of Early Slavic Books, Texts and Literatures, Nijmegen, № 27/28, 1995, 61–84 (61).

Slefmark: NBKM 1157

Digital access: <http://digilib.nationallibrary.bg:8082/show-sr?id=17>

6. NBKM 1377

Title: Триод постен

Dating: XIII в.

Material: пергамент, палимпсест

Leaves number: 3 л., запазени частично

Dimensions: 250 x 185 мм

Ink: кафяво мастило за основния текст, червено за инициали и заглавия

Hand: писмото е устав, по 26 р. на страница; ръкописът е палимпсест с долен слой, писан с гръцки минускул. Листовете явно са били употребени за подвързия на друг ръкопис, но няма данни откъде са извадени.

Language of the upper layer: старобългарски

Decoration: геометрични инициали с плетенична или растителна украса

Binding: без подвързия, в папка

Bibliography on inventories and catalogs: Христова, Б., Д. Караджова, Н. Вутова. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 5. София, 1996, 55–56.

Old shelfmark: Фр. 13

New shelfmark: NBKM 1377

7. NBKM 1378

Title: Триод постен

Dating: XIII в., началото

Material: пергамент, палимпсест

Leaves number: 8 л.

Dimensions: 250 x 185 мм

Ink: черно мастило за основния текст, червено за заглавия и маргинални указания

Hand: среден прав делови устав, по 25 реда на страница

Orthography: едноеров (само Ъ), двуюсов

Language of the upper layer: старобългарски

Decoration: инициали в ранен плетеничен балкански стил

Contents: съдържа части от службите за IV седмица на Поста; според Г. Попов постният триод NBKM 1157 е фрагмент от същия паметник; по листовете личат следи от гръцки палимпсестен

текст от XI–XII в., който съдържа части от Свещения флорилегий на Йоан Дамаскин; вж. и фрагмента НБКМ 203.

Binding: без подвързия, в папка

Inscriptions: приписки на л. 4б – с късен полуустав, и на л. 8а с гръцко писмо.

Bibliography on inventories and catalogs: Христова, Б., Д. Караджова, Н. Вутова. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 5. София, 1996, 57–58; Христова, Б. и др. Български ръкописи от XI–XVIII век, запазени в България. Своден каталог. Т. 1. София, 1982, 36, №57.

Bibliography on studies: Гетов, Доротея. Шест славяно-гръцки палимпсестни фрагмента. *Пэние мало Георгию:* сб. в чест на 65-годишнината на проф. дфн Георги Попов. София: Изд. център „Боян Пенев“, 2010, 542 и др.; Попов, Георги. Триодни произведения на Константин Преславски. *Кирило-Методиевски студии.* Кн. 2. София, 1985. (69, 93 и др). Кендерова, Стоянка. ДАПИС – един успешно приключил проект. *Библиотека.* XVI, № 1 (2009), 5–9 (6); Getov, Dorotei. Six Slavo-Byzantine Palimpsest Fragments. *Medieval Bulgarian Art and Letters in a Byzantine Context.* Sofia: American Research Center in Sofia, 2017, 365–376. (371, 373).

Deposited: фрагментът е постъпил в Народната библиотека вероятно през 1950 г.; инв. № 9/950.

Old shelfmark: Фр. 11

Shelfmark: NBKM 1378

Digital access: <http://digilib.nationallibrary.bg:8082/show-sr?id=18>

8. NBKM Arm. 1

Title: Четириевангелие

Dating: X в., 966 г.

Material: пергамент, палимпсест

Leaves number: I+267 л.

Dimensions: 285 x 235 мм

Hand: едър устав, 5 мм; текстът е в две колони по 17 реда на страница; л. 235 – добавен, писмо в една колона, от 1346 (?); л. 264–266 – палимпсести, с долен текст на по-старо арменско четириевангелие (?); една ръка в оригиналната част – презвитер Киракос

Orthography: староарменски език (грабар)

Language of the upper layer: арменски

Decoration: в оригиналната част няма украса; при добавените в началото листове с таблици (л. 1а–3а) има лентовидни заставки с растителна орнаментика, вероятно от 1346 г., от ръката на дякон Хованес.

Contents: съдържа Четириевангелието; л. 4а–84а – евангелието от Матей; л. 84б–122б – евангелието на Марко, с липси на листове и без край; л. 123а –200а – евангелието от Лука; л. 201а–263б – евангелието от Йоан.; на л. 1а–3а – таблици на евангелските четива.

Binding: автентична от 1347 г.; състои се от дърво и кожа; подвързията е дело на дякон Хованес; богато орнаментирани в техниката на слепия печат корици; плетенични рамки с плетеничен кръст в центъра на предната корица и запълнено с плетеничен мотив централно поле при задната корица

Colophone: на л. 264а–265б приписка от 795 (т.е. 1346) г. от подновителя и подвързвача на ръкописа дякон Хованес, в Баберд (Бейбурт), област Хахтик; приписката съдържа и исторически сведения.

Inscriptions: колофон на л. 200б за написването на ръкописа през 415 (т.е. 966) г. – най-вероятно късен (1346 г.?) препис на колофона

Bibliography on inventories and catalogs: Цонев, Б. Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София. Т. 1. София, 1910, 517; Стоянов, М. Опис на гръцките и други чуждоезични ръкописи в Народна библиотека „Кирил и Методий“. София, 1973, 187 [датират ръкописа от XIII в.]

Bibliography on studies: Гилигян, Агоп. Арменски ръкопис от X век в Бачковския манастир. *Известия на НБКМ*. XX, (XXVI), 1992, 411–420.

Deposited: Ръкописът е бил притежание на Бачковския манастир. В Народната библиотека е постъпил през 1892 г.

Shelfmark: NBKM Arm. 1

Digital access: <http://digilib.nationallibrary.bg:8082/show-sr?id=133>

3. Parchment repositories in Bulgaria

В едни от най-големите ръкописни колекции в София също се съхраняват документи, изписани на пергамент. В Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ към СУ „Св. Климент Охридски“ са регистрирани три такива славянски фрагмента, датирани към XIV в.⁸ Това са: *Служебен миней* (Cod. D. Slavo 4), *Служебен миней* (Cod. D. Slavo 5), *Месецослов* (Cod. D. Slavo 6). Няма сведения някой от тях да съдържа палимпсестни слоеве. Проф. Доротея Гетов прави пълен опис на гръцките ръкописи, съхранявани в ЦСВП „Иван Дуйчев“.⁹ Това е най-богатата гръцка ръкописна колекция на територията на нашата страна. Тук

изследователят съобщава за 42 ръкописа, изписани върху пергамент или с пергаментни вложки в хартиения кодекс. Той открива 5 палимпсеста, както следва: *Триод* от XIV в. (Cod. D. Gr. 42), *Пентикостар* от XII в. (Cod. D. Gr. 130), *Минея за м. октомври* от XIV в. (Cod. D. Gr. 187), *Евхологион* от XIV в. (Cod. D. Gr. 290), *Изборно евангелие* от XII–XIII в. (Cod. D. Gr. 350).

Проф. Гетов прави и пълен опис на гръцките ръкописи, съхранявани в друга голяма гръцка ръкописна колекция на територията на нашата страна – тази на Църковноисторическия и архивен институт към Българската патриаршия. Тук той съобщава за 34 ръкописа, изписани на пергамент, но не регистрира наличието на палимпсести.¹⁰ Изследователски екип от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ подготви опис на славянските ръкописи, съхранявани в ЦИАИ.¹¹ В първия том са регистрирани 4 пергаментни фрагмента (№ 18, 73, 74, 76), но без сведения за палимпсестни слоеве. Вторият том, който е под печат, съдържа 1 пергаментен фрагмент (1 л.). Необработени палеографски и археографски остават около 70 тома славянски ръкописи от колекцията на ЦИАИ.

В Националния исторически музей са регистрирани 7 пергаментни ръкописа на различни езици. Това са: *Боянски псалтир* от втората половина на XIII в. (NMH, Slav. 1), *Цветен триод* (фрагмент) от началото на XIV в. (NMH, Slav. 9), *Минея и триоден панигирик* от средата на XIV в. (NMH, Slav. 24), *Библейски текстове и молитви* (фрагмент от етиопски ръкопис от XIV–XV в.) (NMH, Ethior. 1), *Изборно евангелие* от края на XII в. (NMH, Gr. 1), *Хроника на Йоан Скилица* от XII в. (NMH, Gr. 2), *Фрагмент от 101 богословско писмо на Григорий Назиански* от XII в. (NMH, Gr. 3).¹² Няма сведения за палимпсестни части в някои от тях.

В друго голямо книгохранилище на ръкописни колекции в България – библиотеката на Рилския манастир, също има непроучени кодекси и фрагменти. В единственото до този момент издание „Славянски ръкописи в Рилския манастир“¹³ са описани 73 ръкописа, 3 от които изписани върху пергамент (№ 4, 5 и 9 – Изборни евангелие и Четвероевангелие). Няма сведения за наличие на палимпсестни слоеве.

Ръкописи, изписани на пергамент, се срещат в колекциите и музейните сбирки и на други културни институции в България. Необходимо е те да бъдат картографирани с оглед тяхното проучване и изследване за наличие на палимпсестни слоеве.

4. Ръководство за характеризиране на пергамент чрез интердисциплинарни методи

При организирането на работния процес за прилагане на интердисциплинарни методи и средства за проучване на пергаментните ръкописи е необходимо да се определи стратегия и последователност на действията и дейностите на базата на разработена методология. В началото следва да се набележи стратегията при проучването на палимпсестите, която включва следните дейности:

- издирване и картографиране на колекциите, в които се съдържат ръкописи, изписани на пергамент;

- изследване на пергаментни ръкописи за наличието на палимпсестни слоеве;

- подбор на локация и изграждане на мобилни бази за мултиспектрално заснемане *in situ*;

- заснемане на избраните обекти – рентгенов флуоресцентен анализ (XRF) и инфрачервена спектрофотометрия с трансформация на Фурие в режим на отражение (rFTIR); Raman спектроскопия;

- изграждане на методология за създаване на метаданни – вкл. създаване на контролиран списък на термините, използвани при описанието на ръкописи (според възприетите изисквания за създаване на археографско описание на ръкописи, надградени с допълнителни полета за приложените методи на изследване);

- изграждане на методология за архивиране на данните от мултиспектралния анализ с прилежащите им метаданни;

- обсъждане на варианти за контролиран достъп до данните от мултиспектралния анализ;

- популяризация и социализация на резултатите от изследването.

При пристъпването към публикуване на обобщените резултати би следвало да се изработи и класификационна схема, която да осигури бърз достъп до конкретните обекти на изследването. Освен установените и използвани в каталожната част по-горе основни показатели при изработване на археографско описание на ръкописи, тя може да включва и следните специфични показатели:

- а) датировка на долния/горния слой;

- б) начин на направа – измиване, изтриване, и двете;

- в) брой на долните (изтритите) слоеве – един, два и пр.;

- г) език на слоевете – монолингвистични, билингвистични, мултилингвистични;

- д) типология на долния/горния слой – богослужебна книж-

нина, богословски съчинения, авторски текстове и пр.;

е) брой на ръкописите, участвали при изписването на новия кодекс;

ж) пълнота на кодекса (горен слой) – цялостен ръкопис или фрагмент.

Приложените методи на изследване при Енинския апостол, отразени в цитираното по-горе издание, дават възможност за съпоставителен анализ на известните към момента факти и детайли от текстологичното проучване и новооткритата след интердисциплинарното изследване информация. Този анализ е необходима и неделима част от научното представяне на резултатите и ще влезе в основата на проектната разработка.

Прилагането на неинвазивни интердисциплинарни методи за проучване на пергаментните ръкописи би изяснило редица неясноти и спорове в изследователските среди. Един от тях е свързан с датировката на българските пергаментни ръкописи. Изследователски екип от Института по математика и информатика през 2009 г. излезе с публикация, която поставя под съмнение коректността на датировката на тези ръкописи. Сравнителният математически анализ на съхранените до момента пергаментни ръкописи в Европа показва, че най-голямата част в процентно отношение от тях са тези от XV в.¹⁴ Позовавайки се на конкретни исторически факти и обстоятелства, изследователите предлагат да се направи ново коректно датиране на българските ръкописи, изписани върху пергамент. Това би било възможно чрез техниката, прилагана от екипа на виенските изследователи.

Прилагането на мултиспектралния анализ би изяснило и други съществуващи догадки и предположения. При изследване на пергаментен ръкопис във Ватиканската библиотека проф. Трендафил Кръстанов стига до извода, че „славянският“ палимпсест в Cod. vat. gr. 2502 е измит старобългарски евангелски текст и е заменен със същия евангелски текст на гръцки език!¹⁵ Прецизността на новия интердисциплинарен метод би могла да осигури потвърждение за евентуалното наличие на по-стари славянски (или други) пластове в палимпсестите, приемани до днес като ръкописи само с гръцки долен слой.

Друг аспект на интердисциплинарното проучване с мултиспектрално заснемане е свързан с изследването на състава на пигментите и мастилата, използвани при направата на украсените ръкописи. Най-богато украсеният български средновековен ръкопис, съхраняван в колекциите на Националната библиотека „Св. св. Ки-

рил и Методий“ – Добрейшовото евангелие от XIII в., е изследван чрез заснемане в спектъра на УВ-флуоресценцията, X-рентгенографията, фотография в инфрачервения спектър и ултравиолетовата рентгенография.¹⁶ Прилагането на тези методи доведе до потвърждаване на факти и хипотези, свързани с изработката на кодекса. Подобен подход е разработен аналитично и приложен успешно в дисертационния труд на д-р Н. Харалампиев върху технологичното изследване на гръцко изборно евангелие от колекцията на ЦСВП „Иван Дуйчев“.¹⁷

Съвременните методи и средства за проучване на ръкописното наследство непрекъснато се развиват и допълват с нови възможности, които технологичният напредък и достижения на научното познание осигуряват и предоставят на изследователите. Установяването на интердисциплинарни международни екипи за работа в тази област е необходима предпоставка за постигане на прецизни резултати и установяването на конкретна фактологична основа за бъдещи исторически, книжовни и културни проекти.

Благодарности

Тази публикация е реализирана по проект „Интердисциплинарни методи и средства за изследване на ръкописни паметници“ с договор КП-06-ПН-60/17 от 2021 ФНИ, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на Министерството на образованието и науката, с ръководител д-р Инна Димитрова.

Бележки

¹ Богослужбена книга на православната църква с песнопения и четива за неподвижните празници от църковната година, поместени в календарен ред от 1 септември до 31 август. See: Koucheva: Scripta Bulgarica. (Accessed: <http://scripta-bulgarica.eu/bg/terms/miney>).

² Miklas, Heinz et al. 2019: 63–80.

³ Sablatnig, Hollaus, Čamba, 2015: 18–28.

⁴ Critical Edition of the New Sinaitic Glagolitic Euchology (Sacramentary) Fragments with the Aid of Modern Technologies (P19608, 2007–2010); The Enigma of the Sinaitic Glagolitic Tradition (P23133; 2011–2014).

⁵ Hollaus, Gau, Sablatnig 2015: 31–46.

⁶ Hristova-Shomova, Miklas, Jordanov 2022.

⁷ Getov 2019.

⁸ Hristova, Djurova and Velinova 2000.

⁹ Getov 2007.

¹⁰ Getov 2014; Getov 2017.

¹¹ Hristova, Musakova and Uzunova 2009.

¹² Velinova et al. 2013.

- ¹³ Rajkov, Kodov, Hristova 1986.
¹⁴ Tabov, Hristova and Dobрева 2009: 489–495.
¹⁵ Krastanov 2013: 232.
¹⁶ Valkova 2009: 48–55.
¹⁷ Haralampiev 2013.

References/Литература

[1] **Getov**, Dorotej. A catalogue of Greek liturgical manuscripts in the „Ivan Dujcev Centre for Slavo – Byzantine Studies“. Roma: Pontificio Ist. Orientale, 2007.

[2] **Getov**, Dorotej. A catalogue of the Greek manuscripts at the Ecclesiastical Historical and Archival Institute of the Patriarchate of Bulgaria. Vol. 1, Bačkovо Monastery. Turnhout: Brepols, 2014.

[3] **Getov**, Dorotej. A catalogue of the Greek manuscripts at the Ecclesiastical Historical and Archival Institute of the Patriarchate of Bulgaria. Vol. 2. Turnhout: Brepols, 2017.

[4] **Getov**, Dorotej. A catalogue of the Greek manuscripts in the National Library „Sts. Cyril and Methodius“, Sofia. Turnhout: Brepols, 2019.

[5] **Hristova**, Boryana, Aksinia **Dzhurova**, Vasya **Velinova**. Opis na slavyanskite rakopisi ot Tsentara za slavyano-vizantiyski prouchvania „Prof. Ivan Duychev“ kam SU „Sv. Kliment Ohridski“. Sofia: Univ. izd. „Sv. Kliment Ohridski“, 2000.

[Христова, Боряна, Аксиния Джурова, Вася Велинова.

Опис на славянските ръкописи от Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ към СУ „Св. Климент Охридски“. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2000.]

[6] **Hristova**, Boryana, Elisaveta **Musakova**, Elena **Uzunova**. Opis na slavyanskite rakopisi v Tsarkovnoistoricheskia i arhiven institut. Sofia, Tom 1: Bibleyski knigi. Sofia: Borina, 2009.

[Христова, Боряна, Елисавета Мусакова, Елена Узунова.

Опис на славянските ръкописи в Църковноисторическия и архивен институт. София, Том 1: Библейски книги. София: Борина, 2009]

[7] **Rajkov**, Bozhidar, Hristo **Kodov**, Boryana **Hristova**. Slavyanski rakopisi v Rilskia manastir. T. 1. Sofia: Nauka i izkustvo, 1986.

[Райков, Божидар, Христо Кодов, Боряна Христова.

Славянски ръкописи в Рилския манастир. Т. 1. София: Наука и изкуство, 1986.]

[8] **Velinova**, Vasya i dr. Opis na rakopisite, staropечатnite, redkite i tsennite izdania v Natsionalnia istoricheski muzey. T. 1–2. Sofia: Unikart, 2013.

[Велинова, Вася и др. Опис на ръкописите, старопечатните, редките и ценните издания в Националния исторически музей. Т. 1–2. София: Уникарт, 2013.]

[9] **Miklas**, Heinz et al. The Vienna Glagolitic Projects: Past and Present. Rajko Nahtigal in 100 let slavistike na Univerzi v Ljubljani: monografija ob

100. obletnici nastanka Oddelka za slavistiko Filozofske fakultete UL. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019, 63–80.

[10] **Hollaus**, Fabian, Melanie **Gau**, Robert **Sablatnig**. Readability Enhancement and Palimpsest Decipherment of Historical Manuscripts. *Kodikologie & Paläographie im Digitalen Zeitalter*. – 3, 2015. 31–46.

[11] **Hristova-Shomova**, Iskra, Haynts **Miklas**, Daniel **Yordanov**. *Apostolus Eninensis. Bibliothecae Nationalis Bulgaricae codex 1144. ed. nova*. Sofia: Univ. izd. „Sv. Kliment Ohridski“, 2022, 280.

[Христова-Шомова, Искра, Хайнц **Миклас**, Даниел **Йорданов**. *Apostolus Eninensis. Bibliothecae Nationalis Bulgaricae codex 1144. ed. nova*. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2022, 280.]

[12] **Sablatnig**, R., **Hollaus**, F., **Čamba**, A. The Centre of Image and Material Analysis in Cultural Heritage (CIMA) in Vienna and its Present Activities. Part II: Computer Vision. *Palaeobulgarica* 39/1 (2015), 18–28.

[13] **Tabov**, Jordan, Svilena **Hristova**, Milena **Dobрева**. A novel comparative study of the dating of Bulgarian Parchment Manuscripts. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries. Theory and Application; Proceedings of the International Conference on QQML 2009, Chania, Crete, Greece, 26–29 May 2009*. Нью Йорк; Лондон: World Scientific Publishing Co, 2010, 489–495.

[14] **Haralampiev**, Nikifor. Tehnika i tehnologia na ukrasata vav vizantiyskite pergamentni rakopisi: tehnologichen analiz na Izborno evangelie (Cod. D. Gr. 212): avtoreferat. Sofia: TsSVP „Ivan Duychev“, 2013, 38.

[Харалампиев, Никифор. Техника и технология на украсата във византийските пергаментни ръкописи: технологичен анализ на Изборно евангелие (Cod. D. Gr. 212): автореферат. София: ЦСВП „Иван Дуйчев“, 2013, 38.]

[15] **Koycheva**, Regina. Miney. *Scripta Bulgarica* [viewed 24.02.2023]. Available from: <http://scripta-bulgarica.eu/bg/terms/miney>

[16] **Krastanov**, Trendafil. Slavyanskiyat palimpsest v Cod. Vat. Gr. 2502: paradoksi na Kirilo–Metodievska misia, italo-balgarska sleda i aksioma za ezika. *TRIANTAFYLLO: Yubileen sbornik v chest na 60-god. na prof. d.f.n. Hristo Trendafilov*. Shumen: Faber, 2013, 221–247.

[Кръстанов, Трендафил. Славянският палимпсест в Cod. Vat. Gr. 2502: парадокси на Кирило-Методиевската мисия, итало-българска следа и аксиома за езика. *TRIANTAFYLLO: Юбилеен сборник в чест на 60-год. на проф. д.ф.н. Христо Трендафилов*. Шумен: Фабер, 2013, 221–247.]

[17] **Valkova**, Mladost. Za tehnikata i materialite v ukrasata na Dobreyshovoto chetveroevangelie. *Problemi na izkustvoto* 2, (2009) 48–55.

[Вълкова, Младост. За техниката и материалите в украсата на Добрейшовото четвероевангелие. *Проблеми на изкуството* 2, (2009) 48–55.]

**THE PALIMPSESTS –
IDENTIFICATION PROBLEMS, RESEARCH METHODOLOGY,
MODERN RESEARCH METHODS SOLUTIONS**

Abstract: *The article addresses issues related to the methodological framework in conducting interdisciplinary research on parchment manuscripts. The complex approach is becoming an increasingly popular tool in several scholarly fields, among which paleographic research on palimpsests belongs. New technological solutions allow the sufficient study of palimpsest layers by identifying their origin and dating. The work offers an overview of the interdisciplinary research conducted in Bulgaria and abroad. It includes scientific descriptions of the eight palimpsests preserved in the National Library “St. Cyril and Methodius” – seven Slavic manuscripts and one Armenian. The presented data recap the overall archaeographic treatment of the palimpsests. The descriptions also include a bibliography of the reference publications and scientific research related to the mentioned manuscripts. The article also notes other libraries and book repositories that preserve Slavonic parchment manuscripts.*

Keywords: *Palimpsests, Identification, Interdisciplinary studies, Multispectral analysis*

Assoc. Prof. Krasimira Aleksandrova, PhD
St. St. Cyril and Methodius National Library
University of Library Studies and Information Technologies
E-mail: k.aleksandrova@unibit.bg

Boyana Mincheva, PhD
St. St. Cyril and Methodius National Library
E-mail: bojana_mincheva@yahoo.com

Gabriela Angelova, PhD
St. St. Cyril and Methodius National Library
University of Library Studies and Information Technologies
E-mail: g.angelova@unibit.bg